

ТИПОЛОГІЯ ТУРИСТИЧНИХ УТВОРЕНЬ ЯК РЕЗУЛЬТАТ БАГАТОФАКТОРНОГО АНАЛІЗУ

У статті досліджені існуючі наукові підходи при розробці туристичних типологій, проведений аналіз складових елементів територіальних систем туризму та запропонована інтегральна типологія туристичних утворень з введенням нових типологічних критеріїв – територіально-об'єктного та просторово-комунікаційного.

Ключові слова: типологія, туристичні утворення, методи та критерії класифікації.

Типологія туристичних територіальних елементів та об'єктів є інструментом для проектування містобудівних систем, який дозволяє визначити види, параметри, природно-культурну цінність цих утворень та інтенсивність туристичних потоків, що в кінцевому результаті створює передумови для формування систем туризму різного ієрархічного рівня (національної, міжобласних, обласних, міських тощо), таксонометрично-структурної побудови (таксони: регіон, район, зона; структурні елементи: туристичні вузли, центри, комплекси, підприємства) та функціональної спеціалізації (внутрішнього та іноземного, культурно-пізнавального, курортно-рекреаційного, екологічного туризму тощо).

При розробленні типологій туризму використовується багато критеріїв, які між собою, на жаль, не взаємопов'язані. Так, у закордонній літературі зустрічаються два основні підходи до створення типологій при плануванні туризму — за *суб'єктом* туризму, який базується на дослідженнях цілей, потреб, психологічних, економічних й соціальних факторів та за *об'єктом* туризму, який пов'язано з вивченням туристичних місцевостей, їх географічних та демографічних характеристик [9].

Так, наприклад, суб'єктний підхід зосереджується на індивідуальних характеристиках подорожуючих, їх ролях та впливу на середовище туризму.

Об'єктний підхід, в свою чергу, акцентує увагу на просторовому розвитку туризму: на невеликому острові, у центрі великого міста чи в сільській місцевості система туризму матиме значні відмінності. Розвиток туризму, таким чином, є залежним від диференціації регіональних особливостей територій, на яких він розвивається, а також від великої кількості суб'єктів, що беруть участь в процесі розвитку туризму. Також важливим є наявність або відсутність процесу планування у розвитку територій.

Основними методами по створенню об'єктної типології є: *ідеографічний* (фокусується на конкретній унікальності навколишнього середовища),

організаційний (зосереджений на просторових характеристиках, розмірах, масштабах і ємності туристичних утворень) та *когнітивний* (пов'язаний з туристичними уявленнями і досвідом) [7, с.11].

Найбільш цікаві в закордонній бібліографії приклади об'єктних типологій туризму за різними критеріями в умовах приморських територій зведені у порівняльну таблицю 1.1.

Таблиця 1.1.

Приклади об'єктних типологій туризму в умовах приморських територій
(за Н. Coccossis)

Автор	Критерії	Типи туристичних регіонів
Y.Barbazza	<ul style="list-style-type: none"> • кількість та динаміка росту населення • стихійна чи спланована інфраструктура • компактна чи розосереджена планувальна структура регіону 	Коста Брава - Лазурний берег
		Узбережжя Чорного моря (Болгарія, Румунія)
		Лангедок - Руссільон
J.G.Peck, A.S. Lerie	<ul style="list-style-type: none"> • темпи росту • сили місцевої громади • наслідки зростання туризму для місцевого суспільства 	Швидко зростаючий туризм
		Повільний темп росту туризму
		Середній темп росту туризму
E. Gormsen	<ul style="list-style-type: none"> • характер забудови • рівень участі місцевого населення і зовнішні чинники, які впливають на розвиток туризму • соціальна конституція туристів 	Регіон 1: Балтійське море
		Регіон 2: Середземне море
		Регіон 3: Узбережжя Північної Африки
		Регіон 4: Південна Африка, Кариби, Північна Америка, Океанія
P.P. Wong	<ul style="list-style-type: none"> • масштаб і якісні характеристики курорту • ступінь участі приватного і державного секторів в зростанні туризму 	1. Система спланованих курортів
		2. Мережа сезонних резиденцій міжнародного масштабу
		3. Мережа сезонних

		резиденцій локального та національного масштабів
		4. Зона із розсередженими готелями та резиденціями

Слід зазначити, що певні ієрархічні рівні формування територіальних систем туризму були визначені ООН у 1999 р.: національний, міжрегіональний, регіональний, локальний та секторальний. Для кожного рівня було регламентовано створення відповідних типів планувальних структур з урахуванням різних масштабів, наприклад: на локальному рівні планувальні рішення повинні бути деталізованими, розробленими до складових елементів системи; на національному та регіональному рівнях планувальні рішення не потребують особливих деталей, а, навпаки, базуються на макропоказниках.

Крім того, в залежності від типу туристичних ресурсів та темпів розвитку приморські регіони оцінюються як такі, що швидко (Коста Брава), помірно (Лангедок-Руссільон) чи повільно освоюються (Чорноморське узбережжя) або є місцем створення регулярних курортів, тимчасових резиденцій міжнародного та локального рівнів, невеликих туристичних комплексів (Балтійське, Середземноморське, Африканське, Тихоокеанське узбережжя, Кариби та Північна Америка) [7, 8, 10].

У вітчизняній практиці єдиної опрацьованої типології даного типу на нинішній час не існує, однак, окремі фрагменти різних класифікацій представлено у наукових працях широкого кола вчених, зокрема, у дослідженнях різних напрямів: загальнотеоретичних, географічних, економічних, рекреаційних та інших [1, 2]. Серед них існують приклади "функціональних" типологій за функціями місця розташування об'єктів туризму (природно-пейзажні, історико-архітектурні, екскурсійно-прогулянкові, мисливсько-рибальські) та за функціями туристичної діяльності (лікувальної, оздоровчої, спортивної, пізнавальної) [5].

Існують наукові дослідження з "містобудівної" типології територіальних туристичних систем, згідно із якими останні прийнято ділити на "урбанізовані" та "не урбанізовані". Урбанізовані територіальні туристичні системи, у свою чергу, поділяються на міста-курорти, міста – екскурсійні центри, дачні селища; не урбанізовані системи представлені, насамперед, національними природними парками та регіональними ландшафтними парками.

У найбільш узагальненому вигляді класифікація видів туризму та типологія туристичних утворень розроблялися у період 1980-х

(В. Городської), 1990-х (Т. Сокол) та 2010-х років (Т. Панченко, С. Попович) [5, 7].

Представлений аналіз дозволяє узагальнити різні позиції щодо типології туристичних утворень і встановити, що не охопленим в наукових дослідженнях є два *принципових критерії*: врахування складових територіально-об'єктних елементів даного виду систем та особливостей формування їх просторово-комунікаційних зв'язків.

Ці аспекти, вивчені автором, дають підстави удосконалити існуючу типологію туристичних утворень.

За першим критерієм, що стосується *складових елементів* туристичних систем, пропонується виділяти: туристичні вузли або райони, туристичні центри, туристичні комплекси та підприємства.

Туристичний вузол (район) – це територіальне зосередження туристичних (рекреаційних, санаторно-курортних) підприємств, які функціонально пов'язані між собою, мають єдину систему розселення, спільну мережу інженерно-транспортних комунікацій. В умовах Північно-Західного Причорномор'я формуються, наприклад, такі туристичні вузли, як Ізмаїльський, Одеський, Миколаївський та Херсонський [3].

Туристичний центр – це єдине територіальне утворення, яке знаходиться в межах міського або сільського населеного пункту, найчастіше – внесеного до "Списку історичних населених місць України", на території курортів, а також історико-архітектурних заповідників. Так, наприклад, на території Північно-Західного Причорномор'я знаходяться 23 історичних поселення, близько 40 курортів та зон відпочинку, 1 історико-культурний заповідник [3, 4].

Туристичне підприємство – готель, туристична база, мотель, кемпінг, приют, туристичний потяг, круїзний лайнер. Опосередковано у туристичних цілях використовуються також пансіонати, бази відпочинку, санаторії, приватні житлові будинки. На даний момент на території Північно-Західного Причорномор'я функціонує близько 2,5 тис. таких закладів.

Слід зауважити, що у зарубіжній практиці поширені ще й інші типи закладів: "лотель" – для туристів, що займаються кінним спортом; "ротель" – для автотуристів, що подорожують на автомашині з трейлерами; "флотель", "ботель", "акватель" – для туристів, що користуються човнами, яхтами, займаються водними видами спорту.

До цієї категорії відносяться також підприємства обслуговування, особливо ті, що мають туристичну специфіку – аквапарки, яхт-клуби, басейни, криті штучні пляжі, спа-центри, дайвінг-центри, центри ремесел тощо.

Туристичний об'єкт – місце, споруда, пам'ятка, природний комплекс, привабливі для туристів. Так, наприклад, згідно наукових досліджень автора із 26 адміністративних районів Одеської області найбільшу кількість туристичних об'єктів, та, відповідно, найкращі показники для розвитку туризму мають 4 основні райони – Білгород-Дністровський, Біляївський, Болградський та Ізмаїльський [3].

Туристичне угіддя – це територія лісництв, на території яких дозволяються мисливство, збір ягід та грибів, кінні прогулянки; прибережна територія акваторій та водойм, придатна для рибальства; лісопарки, гідропарки, лугопарки, придатні для короткочасного відпочинку; ландшафтні заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища – для обмеженого екскурсійного огляду. Таких видів територій, наприклад, у Одеській області налічується порядку 70 [4].

За другим критерієм, запропонованим автором, який стосується просторово-комунікаційних зв'язків при формуванні територіальних систем туризму, типологічний ряд представлено у вигляді *територіальних моделей*.

1. Локальне туристичне утворення – "точка". Дана модель відображає окремих пункт (об'єкт) туризму з слабозвиненими зв'язками з іншими пунктами (об'єктами) та навколишнім середовищем. Дане утворення може розташовуватись ізольовано стосовно інших осередків туризму. Цій моделі відповідають окремо розташовані центри сільського, екологічного, спортивного туризму, невеликі історичні поселення, окремі об'єкти туризму поза зоною розселення. На об'єктному рівні це такі види закладів, як міні-готель, індивідуальне замиське житло, сільська садиба, мотель тощо.

2. Агломеративне туристичне утворення – "група". Ця модель об'єднує пункти (об'єкти) туризму та відпочинку пішохідними й транспортними зв'язками, туристично-екскурсійними маршрутами. Цій моделі відповідають групи історичних поселень, приморських курортів, об'єктів природно-заповідного фонду та інші. На об'єктному рівні це турбази, бази відпочинку, кемпінги, місця для палаток, групи будинків мисливців та рибалок, туристичних приютів, хиж, шале тощо, що формують гніздову забудову.

3. Безперервне туристичне утворення – "лінія". Цій моделі відповідають розташовані вздовж приморського узбережжя, річки, автомагістралі містобудівні утворення: міські та сільські населені пункти, приморські курорти, історичні поселення, туристичні об'єкти та центри вздовж екскурсійних маршрутів тощо. На об'єктному рівні – це готелі, мотелі, турбази, бази відпочинку, санаторії, дитячі оздоровчі заклади тощо, що утворюють лінійну забудову.

4. Ареальне туристичне утворення – "зона". Ця модель відтворює

розташування різних об'єктів та центрів туризму на певній території: в населених пунктах, в національних природних та регіональних ландшафтних парках, в історико-культурних заповідниках тощо. На об'єктному рівні, крім відомих туристичних та курортно-рекреаційних закладів, виділяються місця для проведення фестивалів, виставок, дитячих літніх таборів, місця для спортивних змагань тощо.

5. Просторове туристичне утворення – "класстер". Ця модель практично уособлює в собі сформовану "територіальну" систему туризму з урахуванням функціональних зв'язків з іншими підсистемами (області, району, міста) – розселення, виробництва, морегосподарської діяльності тощо, і поєднану з іншими територіями (регіонами) трансграничними зв'язками через транспортні шлюзи.

6. Динамічне туристичне утворення – "мобіль". Модель представляє пересувні засоби туризму – автомобілі з трейлерами, фургонами, будинками на колесах; плавучі готелі, плавучі бази рибалок; індивідуальне житло на човнах, яхтах; туристичні поїзди, пересувні заклади розваг та обслуговування тощо. Такі об'єкти займають мінімальну площу території (акваторії) і застосовуються, переважно, у "піковий" сезон.

Досліджені типологічні особливості територіальних туристичних одиниць є базисом для розроблення концепції територіальної організації систем туризму, принципів побудови їх просторово-планувальної структури та можуть бути впроваджені у містобудівну документацію різних об'єктів.

Список використаних джерел

1. Александрова А. Ю. Теоретические основы географии туризма / А. Ю. Александрова - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.sgu.ru/files/nodes/9769/02.pdf / Дата звернення: 17.03.2011.
2. Мироненко Н. С., Твердохлебов И. Т. Рекреационная география. / Н. С. Мироненко, И. Т. Твердохлебов – М.: Изд-во Московского ун-та, 1981 г. – 207 с., ил.
3. Пантюхіна О.Ю. Формування територіальної системи туризму у Азово-чорноморському регіоні України / О.Ю. Пантюхіна // Досвід та перспективи розвитку міст України. Проблеми розвитку прибережних територій: зб. наук. праць / Відпов. ред. Ю.М. Палеха. – Вип. 17. – К.: Ін-т "Діпромісто", 2009. – с. 183-190.
4. Панченко Т.Ф. Туристичне середовище: архіт., природа, інфраструктура [Монографія]/ Т.Ф. Панченко. – К.: Логос, 2009. - 176 с.: іл.. – Бібліогр.: с.175 – 176.
5. Преображенский В.С., Веденин Ю.А., Зорин И.В., Мухина Л.И.

- Территориальные рекреационные системы как объект изучения географических наук. – Известия АН СССР. Серия географическая, 1974. – №2. – с. 34-42.
6. Сокол Т. Г. Основы туризмознания. Конспект лекцій / Т. Г. Сокол. – К.: Ін-т туризму ФПУ, 1995. – 28 с.
 7. Coccossis H., Constantoglou M. E. The use of typologies in tourism planning: problems and conflicts / M. E. Constantoglou, H. Coccossis // 46th Congress of the European Regional Science Association (ERSA): Enlargement, Southern Europe and the Mediterranean. – Greece, University of Thessaly, 2006. – 22 p.
 8. Getz D. Models in tourism planning: Towards integration of theory and practice / D. Getz // Tourism Management. – 1986. – № 7(1). – pp. 21-32.
 9. Pearce D. Tourist Development, 2nd edition. – New York: Harlow, Longman and Wiley. – 1989. – 341pp.
 10. Wong P. P. Tourism development and resorts on the east coast of Peninsular Malaysia / P. P. Wong. // Tropical Geography Singapore. – Singapore, 1986. - Vol. 7, No 2. - pp. 152-162.

Аннотация

В статье исследованы существующие научные подходы к разработке туристических типологий, проведен анализ составляющих элементов территориальных систем туризма и предложена интегральная типология туристических образований с введением новых типологических критериев – территориально-объектного и пространственно-коммуникационного.

Ключевые слова: типология, туристические образования, методы и критерии классификации.

Annotation

In this paper the existing scientific approaches to the development of tourist typologies are examined, the components of territorial tourist systems is analyzes and a new tourist territorial formations typology is proposed by introduction new typological criteria – territorially-object and space-communicative.

Keywords: typology, tourism education, methods and criteria for classification.